

„Slávy dni a vlasti svátku, toužený a dočkaný“. Poezie pro děti k 28. říjnu v meziválečném českém tisku

Kateřina Korábková

DOI: 10.62800/NR.2024.4.03

“The Day of Glory and the Feast of the Fatherland, Longed for and Awaited”: Poetry for Children on 28 October in the Interwar Czech Press

Occasional poetry was an inseparable part of the celebration of the national holiday of 28 October in interwar Czechoslovakia. In the context of a holiday whose celebrations had a deliberately nation-building character, it represented not only a form of celebration, but also one of the sources for interpreting the narrative of the holiday, which was also supposed to strengthen the relationship to the independent Czechoslovak state. The study focuses on research into holiday poetry in the children's supplements and columns of the most important Czech newspapers of the so called First Czechoslovak Republic (1918–1938). The analysis of themes and motivic structure as well as stylistic and language devices will answer the question of what role holiday poetry for children played and what it communicated to them with the intention of shaping their attitude towards their homeland. Methodologically, the study is based on the foundations of media and memory studies in an interdisciplinary connection with literary science approaches.

Key words: celebration of October 28th, interwar Czechoslovakia, occasional poetry, children's poetry, memory, nation-building myth

Contact: Mgr. Kateřina Korábková, Ph.D., Katedra literární kultury a slavistiky, Fakulta filozofická Univerzita Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice 2; e-mail: katerina.korabkova@upce.cz; ORCID: 0000-0003-0704-5722

Jak citovat / How to cite: Korábková, Kateřina. 2024. „Slávy dni a vlasti svátku, toužený a dočkaný“. Poezie pro děti k 28. říjnu v meziválečném českém tisku. *Národopisná revue* 34 (4): 271–284. <https://doi.org/10.62800/NR.2024.4.03>

K nejvýznamnějším dnům svátkového kalendáře meziválečného Československa patřil 28. říjen, jehož oslavy měly jako připomínka vzniku samostatného státu intenzivní manifestační a národotvorný charakter.¹ Nepřehlédnutelnou součástí svátku byla také příležitostná poezie, která sloužila nejen jako prostředek oslavy, ale i jako jeden z nástrojů potvrzování narativu svátku. Den 28. října se ustavováním podoby oslav stal místem paměti spjatým s podporováním národní identity.²

Za takových okolností není divu, že svátek získal výraznou podobu také v denním tisku, který pro čtenáře připravoval nejenom přehledy oslav a zprávy z jejich průběhu, otištění významných projevů, bilancující tex-

ty aktualizující význam výročí, vzpomínky účastníků událostí roku 1918, ale i texty ryze beletristické povahy, které měly zdůrazňovat obsah svátku a předávat jeho emocionální náboj. Slavil se návrat svobody jako oživení historických kořenů národa od Přemyslovců přes husity a Komenského až k národnímu obrození. Připomínala se atmosféra radosti a nenásilnost převratu, oslavovaly se osobnosti klíčových politiků (v návaznosti na jejich stranickou příslušnost).³

Oslava 28. října se nevyhýbala ani dětským čtenářům. Od začátku 20. let nacházíme v českých denících první rubriky nebo samostatné přílohy, které postupně v pravidelné, většinou týdenní, periodicitě nabízely dětskému

čtenáři prostor zabydlený literaturou, luštěním, občas kreativními návody a nakonec i dětskými ohlasy. Den svátku připomínajícího vznik samostatného Československa obvykle v těchto rubrikách nezůstává úplně stranou. Kromě *Lidových novin*, které výrazně reagují na páté výročí republiky, otiskují přílohy zvolených deníků slavnostní poezii víceméně pravidelně až zhruba od roku 1925.

Prostor dětských rubrik a příloh sehrával v kontextu slavení svátku pozoruhodnou roli spočívající v proměně vzpomínek rodičů a prarodičů, kteří měli s připomínkou událostí vlastní zkušenost, v národotvorné vyprávění charakteru mýtu. Přidržíme-li se pojmů paměťových studií, pak můžeme spolu s Janem Assmannem (1938–2024) aplikovat jeho rozlišení komunikativní paměti, již charakterizuje zkušenost vtělená do vyprávění přímých účastníků nebo těch, kterým ji předali, a paměti kulturní, která je předávána institucemi a založena na zprostředkování symboly, texty, rituály a památkami. Zatímco komunikativní paměť je podle Assmanna paměť všednodenního prožívání, kulturní paměť se vtěluje do podoby svátku, vytváří jeho symboly i obřadní komunikaci. Jako taková je podle Assmanna nutně spjatá s formováním identity (Assmann 2001: 44–53). Termín komunikativní paměti současně upozorňuje na komunikačně podmíněnou povahu generačního utváření kolektivní vzpomínky přímých účastníků (odpovídá cca třem generacím). V případě 28. října lze přesně v duchu Assmannových úvah konstatovat, že se kulturní paměť projevuje vytvářením textů a symbolů v podobě národotvorného mýtu o vzniku československé státnosti.

Svým způsobem podobně jako Assmann uvažoval už dříve Maurice Halbwachs (1877–1945), který představuje pojmy kolektivní a historická paměť. Kolektivní paměť spojuje účastníky události, tedy opět akcentuje přímou zkušenost, zatímco paměť historická je založena na zprostředkování vzpomínek (Halbwachs 2009: 93–135) (původně 1950). V dětských částech dobového denního tisku proto můžeme sledovat aktivní formování historické paměti.

Sváteční dětské rubriky

Pro identitotvorné předání paměti další generaci je nutné, aby i děti byly součástí prožívání oslav a oživujícího zpřítomňování vzpomínky, přičemž prostor dětských novinových rubrik v těchto snahách sehrával roli jakéhosi

doplňku ke školnímu vzdělávání a měl jako snadno dostupná období příruček pro školní oslavy sloužit jako určitý návod, jakým způsobem svátek slavit, respektive jak posílit dětské prožívání oslav.

Interpretace svátku určená dětem byla sice na první pohled podobná tomu, jak se prezentoval dospělým čtenářům, ale najdeme v ní některé odlišné důrazy. Ty do značné míry vycházely ze skutečnosti, že dětskému čtenáři, který události roku 1918 nemusel zažít, bylo potřeba vysvětlit a zároveň zpřítomnit nejen vzpomínku, ale i hlubší významy svátku, jež získávaly svým způsobem podobu apelu kladeného na děti jako budoucnost národa.

K typickému obsahu tematických dětských rubrik a příloh proto patřily vzpomínky dospělých, vyprávění o událostech 28. října psaná z dětského pohledu, nebo alespoň s dětským hrdinou, dále tematické pohádky, povídky, dramatické výstupy, popř. hudebniny, sváteční hádanky a křížovky, někdy dokonce také čtenářské ohlasy či slavnostní ilustrace, stejně jako poezie.⁴ Texty měly za úkol dětem objasňovat historický význam svátku, vést je k zamyšlení nad vlastní úlohou v republice a národě, nebo dokonce i k vyslovení závazků, které stvrdí přijetí této role. Snažily se často zpřítomňovat sváteční okamžiky, zdůrazňovaly oslavy a radost svátečního dne, často v kontrastu s předcházející bídou a nesvobodou, přičemž jejich hlavním úkolem bylo vytváření atmosféry znovuprožívání slavného podzimního dne roku 1918.

Výchozí prameny této studie tvoří dětské rubriky a přílohy čtyř významných deníků meziválečného Československa. Klíčem výběru se stala struktura meziválečného tisku, úzce svázaná v duchu politického paralelismu s politickými stranami,⁵ a přítomnost stálých dětských rubrik nebo příloh, které se objevují od počátku 20. let.

Nejprodávanejší meziválečný deník, *České slovo*, vydávané Československou stranou národně socialistickou zavedlo roku 1922 dětskou přílohu *Klíčení*, z níž se roku 1927 stává příloha *Slovíčko* redigovaná Jarmilou Novákovou. Nejstabilnější přílohou pro děti sledovaného období se stala *Dětská zahrádka* agrárnického⁶ deníku *Venkov*, která vycházela od roku 1924 a byla určena k vystižení. Nejvíce změn naopak doznaly rubriky a přílohy pro děti deníku Československé strany sociálně demokratické, jímž bylo *Právo lidu*. Zde od roku 1922 vycházela příloha *Dětská besídka*, od roku 1925 příloha *Dětský svět*, posléze v roce 1928 proměněná v přílohu *O dětech a pro děti*. V roce 1933 ji stíhá rubrika *Dětská*

besídka, o rok později rubrika Naším dětem. Nakonec od roku 1937 opět vychází příloha, která dostala název *Haló, děti!*.⁷

Tiskoviny svázané s politickými stranami doplňují ještě nestrannické *Lidové noviny*.⁸ V nich sice nejprve nalézáme nepravidelné rubriky Dětský koutek nebo Dětský koutek na neděli, ale od roku 1936 v nich vycházela samostatná příloha *Lidové noviny dětem* redigovaná Václavem Řezáčem.⁹

Ačkoliv řadu autorů, s nimiž se v novinovém prostoru pro děti setkáváme, nelze jednoznačně určit, měly přílohy i své stále přispěvatele, většinou redaktory. Slavnostní poezie, která nás především zajímá, byla podepisována o něco častěji než ostatní texty a její autoři, namnoze z řad spisovatelů pro děti a mládež, navíc částečně tvoří stálý okruh. K těm nejtýpickejší patří Josef Kubička, podepisovaný též pseudonymem Josef Kubička-Týnský (1887–1953), učitel, nakladatel a spisovatel pro děti a mládež (Databáze Národní knihovny ČR); dále Josef Prchal (1906–1987), pedagog, publicista a autor knih pro děti a mládež s především venkovskou a přírodní tematikou (Mazáčová 2000); pak také Hanuš Sedláček (1881–1950), učitel, publicista, překladatel a další autor básní a próz pro děti s venkovskou tematikou (Husová – Pešat 2008); nebo Leontina Mašínová (1882–1975), autorka dětské literatury a románů pro dospělé s tématy z dějin Jednoty bratské a reformace (Mazáčová 1989).

Mezi autory s menším podílem textů figurují třeba Zdena Vykypělová-Rufferová, meziválečná publicistka a básnířka píšící hlavně pro děti;¹⁰ Gustav Roger Opočenský (1881–1949), básník a autor realistických, humorných a popularizačních textů (Merhaut 2000); pak např. Marie Hemzáčková (1908–[1998]), učitelka a básnířka z Nového Boru, také často tvořící pro děti (Jindra 2008); či Jaroslav Zyka Borotínský (1875–1947), básník, dramatik a publicista zaměřující se na výchovnou a sokolskou tematiku (Pelikánová 2008). Mezi nimi se objeví také dnes známější jména, jako třeba Rudolf Těsnohlídek, Josef Kopta nebo Oldra Sedlmayerová.¹¹

Poezie 28. října, kterou v denním tisku nacházíme, vykazuje velmi podobné znaky nezávisle na tom, zda byla určena dospělým nebo dětským čtenářům. Značné množství příležitostných básní (nejen v tisku) a jejich určitá schematičnost vedly v roce 1930 pedagoga a spisovatele (Tomeš 2019) Františka Hanzelku k sepsání glosy nazvané *Poesie 28. října* pro Peroutkovu *Přítomnost*,

v níž si při hodnocení nebere servítek: „*Dovedete si představit, kolik mizerných, hnusných, blbých básniček se 28. října recituje? [...] A takové veršičky skládají s oblibou páni učitelé pro děti. Bůh uchovej, abych těm lidem upíral dobrý úmysl. Oni jej jistě mají. Vůle je nejlepší, ale duch je slabý. Ona by ta oslava nebyla tak pěkná, kdyby tam nebylo několik takových básniček. Kdyby to skládaly děti, řekneme, je to dětská práce a ani ta nejhorší dětská práce není tak špatná jako bezduchý výrobek nějakého inteligenta.*“¹² (Hanzelka 1930: 674–675)

Hanzelka dokonce se značnou ironií sestavuje jakýsi návod, jak se taková poezie píše: „...vezmeš porobu, vezmeš jí hned tři sta let, necháš mřít lidi na sibiřských pláních, v Alpách, v sladké Francii, propleteš mezi to Masaryka, Beneše, Štefánika, přidáš svobodu, že ji chceme a vzít si ji nedáme, dáš to do rýmů a máš báseň. Čím víc veršů, tím líp.“ (Hanzelka 1930: 674)

Na první pohled se může zdát, že Hanzelkova glosa shrnuje všechny podstatné znaky slavnostní poezie k 28. říjnu: opakující se motivy, obecnou šablonovitost, nízkou uměleckou kvalitu, nedostatek invence. V této rovině má Hanzelka nepochybně pravdu, nicméně detailnější pohled na otištěné texty nám může ukázat na první pohled jen málo zřejmé kontexty, které souvisí s autorskou snahou formovat malé čtenáře a jejich vztah k národu a republice.

Národ a jeho svoboda

Tematickou rovinu zkoumaných básní nám do značné míry naznačuje výše citovaný Hanzelkův komentář vypočítávající typické motivy. Ačkoliv má v mnoha ohledech Hanzelka pravdu ohledně jejich šablonovitého užívání a celkové schematičnosti, situace jednotlivých básní je o něco pestřejší, i když se témata svobody a poroby, republiky, vlajky a atmosféry oslav plných praporů objevují jako typická klišé.

Pokud bychom četli jednotlivé básně bez znalosti periodika, v němž byly otištěny, budou mezi sebou velmi snadno zaměnitelné, stejně tak nepoznáme, ze kdy pocházejí. Když porovnáme soubory textů jednotlivých titulů, ukazuje se, že všechna periodika obsahují své více či méně specifické důrazy. *Dětská zahrádka* zvýrazňovala v duchu agrárnických či popř. ruralistických důrazů problematiku tradice, která je zvláště spjata s půdou a dědictvím předků. Naopak přílohy sociálně demokratického *Práva lidu* mnohem častěji tematizovaly Tomáše

Garriguea Masaryka a v jejich básních se objevovaly motivy lidství a lidskosti, popř. vztahu k jiným národům.

Přílohy národně socialistického *Českého slova* také poukazovaly na osobu prezidenta, ale kromě toho zdůrazňovaly vědomí vývoje republiky častou prací s rokem výročí a časem, jenž uplynul od roku 1918. K jejich specifikům patřila mimo jiné také intenzivní tematizace vlajky. V *Lidových novinách* jako periodiku sympatizujícím s Hradem byla pochopitelně také často připomínána osobnost prezidenta osvoboditele, navíc zde nacházíme snahu o vyšší apelativnost textů, které mají dětského čtenáře vychovávat.

Představu o zdánlivé jednotvárnosti textů může narušit také pohled na práci časoprostorem. V rovině místa, jež básně tematizují, se ukazují rozdíly týkající se toho, kam všude sahají oslavy, respektive kdo vlastně slaví.

Většina textů se vztahuje k Čechům nebo českému národu, tedy jako by tematizovaly výhradně pomyslný český prostor.¹³ Vedle toho občas nalezneme i text, který zdůrazňuje území dalších národů Československa. Samotný výraz Československo ve zkoumaných textech nenajdeme – může to být samozřejmě zapříčiněno jeho slovní stavbou obtížně uplatnitelnou v rámci poetického textu, ale na druhé straně v případě důrazu na území není příliš textů, jež by pracovaly se zahrnutím zemí ostatních národů Československa.

Dozvídáme se tedy, že „*každý Čech s velkým nadšením / národní svátek svůj světí*“ (Bárta 1926) nebo že „*Zas památný se blíží den / jímž Čechů splněn dávný sen [...]*“ (Kubička 1926). Podobně se dočítáme, že se výročí dotýká „*srdce věrných Čechů*“ (Kubička 1932), a dokonce i dětský lyrický mluvčí zdůrazňuje svou národní příslušnost – „*vždyť jsem přece taky Čech*“ (Těsnohlídek 1923b). Tento nacionální akcent je mezi autory, s jejichž texty pracujeme, zvláště typický u Josefa Kubičky písničiči hlavně pro agrární *Dětskou zahrádku*.

Oproti tomu je značně výjimečné, pokud některý z autorů zahrnul do vymezení prostoru republiky a jejich obyvatel i další národy. Děje se tak např. v básni Josefa Prchala *Naše republika*, která je k výročí připojena spíše jen kontextuálně, protože se primárně soustředí na krásu vlasti. V kontextu česko-nacionálně vymezeného prostoru ale překvapí, že kromě Čech zmiňuje „*Moravěnkou*“, „*Dunaj stříbropěnný*“, který „*utíká za fujarenkou / k měkké ku Slovačci*“, a nakonec „*milou naši Rus*“ (Pr-

chal 1930). Z víceméně podobné pozice, jakkoliv s úvodní připomínkou patnáctého výročí republiky, postupoval autor skrytý pod zjevně aluzivním pseudonymem F. Y. Čalda. Jeho popis se rozmachuje „*od Šumavy k Tatrám*“, přičemž ve výzvě k poznání vlasti připomíná, „*že Čech, Moravan, Slezan, Slovák jeden druh*“ (Čalda 1933).

Svébytným způsobem podobu vícenárodního státu uchopil Josef Gotvald v básni *Den Svobody*, jejíž otištění v rubrice Slovíčko čtenářů naznačuje, že se bude nejspíše jednat o dětský text. Píše o „*českém kraji*“, ale současně uvádí, že svoboden je „*Čech i Slovák*“ (Gotvald 1929). V okamžiku takto explicitně jmenovaných národností je třeba zvýšit pozornost, protože se vymykáme z typických struktur, a tedy lze očekávat nově vložené zamýšlené významy. K nim bude obvykle patřit vzájemnost a důraz na spojení v jednotu.

Vedle nich nacházíme ještě tematizaci vztahu k „dalším národům“, jež představují okolní svět. Příkladem může být text J. Kubičky *Ku dni svobody*, kde se píše, že „*na volné že cestě / mezi národy / kráčíme*“ (Kubička-Týnský 1925), čímž se jako obvykle v případě zmínky jiných národů zdůrazňuje situace zrovnoprávnění, tedy vystoupení z pozice podrobeného národa.

Nejčastějším explicitním vymezením prostoru, kterého se básně obsahově dotýkají, je samozřejmě republika, ovšem v takovém případě se nejedná vždy výhradně o označení území, ale častější je význam „naš mladý svobodný stát“.

Ohledně časového ukotvení básní bychom mohli zjednodušeně prohlásit, že se valná většina textů odehrává přímo 28. října. Zdůrazňování jásotu, praporů a podobně nenechává čtenáře na pochybách. Při detailnějším pohledu si lze povšimnout, že zatímco se řada textů drží obecně jakéhokoliv 28. října, tedy v podstatě chápou sváteční den jako topos, jiné počítají, kolik uplynulo let od založení státu a zdůrazňují tedy aktuální výročí, zatímco další se vrací přímo do roku 1918.

Texty vracející se přímo do dne založení Československa většinou usilovaly v první řadě o zpřítomnění tehdejší nálady a o interpretaci historického momentu. Naopak pokud byl kladen větší důraz na práci s výročím, byl historický moment zdůrazněn spíše v pozici výchozího bodu, k němuž se současnost vztahuje. Oba postupy samozřejmě mohly být kombinovány v jednom textu, kde jejich vyznění směřuje k naznačení kontinuity.

Návraty přímo do roku 1918 bez explicitního vyjádření vztahu k současnosti získávají větší roli s delším časovým odstupem od daného roku. Proto nepřekvapí, že např. v roce 1930 připomněla atmosféru historického dne báseň L. Mašínové stylizovaná jako dialog vnoučete s dědečkem, který vysvětluje důvody svého silného dojetí (Mašínová 1930). Dědeček zastupuje dospělé proto, že si pamatuje nejvíc z trpké minulosti, navíc supluje i roli otce, který se teprve bude vracet z války. Využití podoby dialogu umožňuje bezprostřednější přiblížení emoce okamžiku, která se navíc spojuje s úzkým rodinným kontextem a je posílena vyhlídkou na láskyplné setkání celé rodiny po otcově návratu.

Vztah roku 1918 a současnosti se ukazuje v několika podobách. Ta nejokřídlenější vzniká v úzkém sepětí textu a konkrétního výročí, jež vede k vytváření spojnice jednak oživující moment 28. října 1918, jednak k naznačení kontinuity a vývoje. Důraz na vzdálenost výročí otevírá také prostor pro bilanční pohled, jakkoliv nemusí být vždy vyjádřen zcela přímo, jako je tomu v textu Josefa Miholy *Deset let*, který se vysloveně ptá:

*„Kde jsme kdys byli a kde jsme teď?
Zrak náš se ještě obrací zpět.
V národů slavných žijeme řadě
po deset let.“*

(Mihola 1928)¹⁴

Zdůraznění současnosti vidíme i v básních, které reagovaly na úmrtí T. G. Masaryka, jehož osobu už dříve některé texty akcentovaly natolik, že se v nich svátek republiky stával i svátkem prezidenta. To se dokonce vtělilo do explicitních výzev, aby byl svátek republiky slaven právě vzpomínkou na něho (F. V. 1931).¹⁵

Jednotlivé básnické texty, které se Masarykovi věnovaly, zdůrazňovaly jeho příkladnou osobnost, pilnou práci, již symbolizují mozoly na dlani (Kubička 1925a), lásku k národu (Těsnohlídek 1923b) i jeho odvážné vedení (Sládek-Zelenohorský 1926). V den svátku proto k Masarykovi směřovaly díky a blahopřání, přičemž obvykle nebylo specifikováno, k čemu se blahopřání vztahuje – zda se jedná o blahopřání k úspěšnému dílu, k výročí založení republiky jako Masarykovu velkému činu. Specifikaci nacházíme jen výjimečně, např. v blahopřání jménem dětí, které prezidenta v podstatě chce ujistit, že v jejich srdcích roste to dobré, co od něho přijaly:

*„Jdeme říct mu, že se jeho
dílo zcela zdařilo,
že semeno svobody se
v srdce naše nasilo.“*

(Gero 1928)

Když se proto některé básně obracely k Masarykovi v říjnu 1937, tedy několik týdnů po jeho úmrtí, dochází vedle aktualizované podoby (viz R. N. 1937) dřívějších textů, kde byl Masaryk ústřední postavou, také k vytvoření vrstevnaté vzpomínky, jež odkazuje na říjen 1918, Masaryka i širší kontext dnešního svátku. Intenzita vzpomínky se proměnila novou citovostí nad ztrátou zeměleho v bezmála posvátnou (Hemzáčková 1937).

Mezi zmíněnými texty je nejzajímavější báseň hraničící s modlitbou v dětské příloze *Lidových novin*, která se vztahuje k oslavě, jež se poprvé bude konat bez Masaryka, tedy toho, kdo se zasloužil, aby vůbec bylo co slavit. Text končí prosbou, v níž se lyrický subjekt obrací k Masarykovi jako k patronovi:

*„A dál jde čas, v němž někdy hřmí
a jindy prosbou vzdychá sirá zem.
Ať jasno je, či ať se připozdívá,
Ty zůstaň s námi, T. G. M.“*

(Šír 1937)

Další zajímavou podobou výkladu svátku spjatou s paralelou „tehdy a teď“ v kontextu aktuálního výročí představuje Kubičkův text *K šestému výročí naší samostatnosti*. Báseň má tři sloky po osmi verších, přičemž první a druhá sloka se věnují výhradně minulosti a útlaku českého národa. Třetí sloka tematizuje ve výrazné zkratce změnu, po níž následuje lakonické shrnutí uvozující dnešní jasot:

*„Obrat nastal převeliký
a dnes děti republiky
na onen den vzpomínají,
,Vlasti sláva!' zazpívají...“*

(Kubička 1924)

Historický okamžik převratu se tedy nejprve vysvětluje jako nutná podmínka pochopení aktuálních oslav.

Další pozoruhodný návrat do roku 1918 nabízí Kubičkova báseň *V pondělí ráno*, která jako jediná ze všech zkoumaných textů zasazuje 28. říjen 1918 do konkrétního dne v týdnu (Kubička 1933). Sémanticky se situovanost

slavného dne do začátku týdne může symbolicky propojovat se začátkem něčeho nového, ale v případě Kubičkova textu lze spíše předpokládat, že se jednalo o stylovou aktualizaci, která se vymyká obvyklým označením „slavného dne“, „dne svobody“ atd. a místo nich jako ustálených hesel text ožívuje „pondělním ránem v jeseni“.

Národ jako častý pomyslný „hrdina“ textů býval zobrazován v kontinuitě obsahující minulost před převrácením a popř. ještě starší, stejně jako vývoj po vzniku republiky. Součástí zobrazování národa se tedy stávaly různé historické události, přičemž vrcholem mezi nimi byl samozřejmě den 28. října 1918. Z minulosti před ním se připomínaly sice především kontexty spojené s neblahou situací, nejčastěji zobrazované jako třísetletá poroba, otroctví a služba cizímu. Dočítáme se, že země byla „v těžkých okovech spoutaná“ (Hemzáčková 1937), „*Byli jsme otroky [...] Byli jsme do bláta / zdupaný květ*“ (Kaláb 1930), „*kruté věznil / naše právo staré / škůdci zpanštělí*“ (Kubička-Týnský 1925), „*jařmili nás tři sta let, / kdo byl Čechem, ten byl kleť*“ (Kubička 1937) a podobně. Výjimečně explicitní pak jsou vyjádření „*Tři sta let nás držel v poutech / rakouský zlý orel černý*“ a „*deptala nás Vídeň v pýše*“ (Kubička 1924). K podobným vyjádřením patří i báseň zpracovávající historickou křivdu a její konec pomocí alegorické pohádky, kde na začátku zaznívá: „*Tři sta dlouhých roků / černožlutý drak / věznil královničku...*“ (Kubička 1925b). Jestliže tedy pracujeme s vymezením daným obdobím tří set let poroby, dostává se do popředí také motiv tehdejší touhy nebo snu po svobodě (Kubička 1924).

Vedle toho se na druhé straně připomínají pozitivní momenty historie, které především souvisejí se sebeinterpretací národa vedenou potřebou zdůraznit, kdo jsme byli a kdo jsme teď. K těmto motivům patří připomínky konkrétních historických období, jako např. husitství. To se ale vyskytuje poměrně řídko a spíše jen náznakovitě. Týká se to např. textu Antonína Pavlíčka *Den svobody*, který je způsoby zasazen do doby před rokem 1918, kdy se slavná historie jeví spíše jako mlhavá vzpomínka. Jediným jednoznačně identifikovatelným bodem jsou husitské války:

„*My slýchali, že Čechové
ve slávy záři stáli,
jak hrozných vozů Žižkovských
se nepřátelé báli.*“

(Pavlíček 1928)

K nim se v náznaku vrátil v jednom ze svých mnoha textů i J. Kubička (1932), když psal, že „*Čech nese v hrudi plápoly / jak v patnáctém, tak ve dvacátém věku!*“

Kromě zmínek husitství nacházíme ještě jeden konkrétnější odkaz do historie, a to k národnímu obrození. Ten uvedla L. Mašíňová v básni *To byla láska...*, jež začíná otázkou chlapce k otci, co vlastně přineslo den převratu. Chlapec se ve snaze o zpřesnění ptá:

„*Práce našich buditelů
nebo starých řádů zmar?
Dílo vůdce Masaryka?
Našich bojovníků žár?*“

(Mašíňová 1935)

Otec ale nepřítaká žádné z nabízených variant, což zcela mění vyznění historického odkazu, a odpovídá, že svobodu přinesla láska – láska k vlasti a láska boží. Svoboda se tak stává podmíněnou dalšími hodnotami a vyšším řádem.

O něco častěji se pracovalo s obecnějším důrazem na hrdinství a hrdiny, jakkoliv nejsou jmenováni, popř. se výjimečně vyskytne metafora českého živlu v podobě lva (Pavlíček 1928).

Topos svátku budovaný srovnáním stavu před převrácením a stavu po něm je v některých textech také zvýrazněn v souvislosti s podzimem a jeho počasím. Situovanost svátku do podzimních dní kontrastuje s počátkem vzkvétání národa a symbolizuje jeho náhlou proměnu, v méně explicitní podobě např. v metafoře jara:

„*Velký den svobody
zrozený v jeseni.
Slunce ho pozlatí,
v jaro jej promění.*“

(Vykypělová-Rufferová 1936)

Originální práci s kontrastem nacházíme v básni Miloše Veselého, neoriginálně nazvané *28. říjen*, která klade do kontrastní paralely podzimní počasí kolem svátku a to, co svátek znamená pro národ. Na podzim obvykle bývá pošmurno nebo mlha, ale 28. říjen přinesl národu slunce. Příroda se ukládá ke spánku, ale národu přišlo vysvobození. Příroda ochabuje, je unavená, zatímco v národě 28. říjen probouzí sílu a už navždy probouzet bude:

„A kdyby ještě tisíckrát
do mlhy propadl se v dáli,
pro nás je zářivým voláním,
při němž jsme z otroctví vstali.“

(Veselý 1934)

Kontrast ospalého počasí a svobody vytváří specifickou atmosféru útěšnosti, v níž podzimní splín, do kterého se propadá příroda, ztrácí svou sílu optimismem nové éry národa.

Apelativnost poezie

Pokud nebylo účelem textu připomenout a převyprávět, obvykle ve stylizované podobě, zásadní historický zvrat představovaný koncem první světové války a vznikem samostatné republiky, jen výjimečně najdeme výraznější epickou linku. Výjimku v tomto ohledu představuje rozsáhlá, celostránková báseň J. Kopty s ilustracemi Ondřeje Sekory z *Lidových novin* k desátému výročí republiky, která se jmenuje *O rytíři s plnovousem* a je nejdelší ze všech básní, které zkoumáme. Vzhledem k tomu, že byl jejím autorem jeden z předních legionářských spisovatelů, nepřekvapí nás, jak výrazně zapojil do kontextu výročí legionářskou tematiku, a to včetně neobvyklých detailů, jako je např. deziluze z chování Rusů (Kopta 1928).

Důvod, proč převažovaly lyrické texty, je velmi jednoduchý: umožňovaly mnohem intenzivnější práci s emocí, která je základem zpřítomňování vzpomínky v rámci oslav. Zvolání, apostrofy, přání a podobně jsou tak vyslovovány bezprostředně a s intenzivnějším důrazem.

V celé řadě textů docházelo k míšení základního lyrického ladění s drobnými epickými vsuvkami, které umožnily připomínat některé dějové momenty historie a zároveň je lyricky reflektovat. To dělala např. dvojice nesignovaných básní otištěných ve *Slovíčku* roku 1935. První se jmenuje *Osmadvacátý říjen 1918*, druhá *Osmadvacátý říjen 1935*. První z obou textů se vrací do oslav v den vzniku republiky. Dějová linka je pouze v náznaku, jedná se spíše o popis děje mimořádné situace, která je nejvýrazněji naznačená motivem matek, které „zvedaly k slunci svá kojeňata“ (*Osmadvacátý říjen 1918, 1935*). Text ve druhé polovině připomíná, že „Dnes tomu je již sedmnácte let...“ (ibid.), čímž předjímá druhou báseň, která představuje citové vztažení se ke slavnostní chvíli

podmíněné minulými událostmi a vyjádřené opět exklamativním způsobem (*Osmadvacátý říjen 1935, 1935*).¹⁶

Připomínání minulosti a důraz na přítomnost, jaký nacházíme typicky v básních zdůrazňujících konkrétní výročí, doplňuje práce se zapojením apelu na budoucnost. Poměrně často texty končí výzvou k obraně vlasti, k práci pro vlast nebo pro svobodu, a to nejen ve 30. letech, kde by podobné výzvy byly očekávatelnější.

Např. v roce 1926 použil Josef Sládek-Zelenohorský v poslední sloce básně tematizující dobytí svobody pro přílohu *Práva lidu* metaforu světla a tmy:

„Pozvedneme zbraně, budeme se bránit
proti nepříteli, škůdcům národa,
nastavíme prsa, budeme práva chránit...
dále bude svítit slunko – Svoboda!“

(Sládek-Zelenohorský 1926)

Ještě větší bojové odhodlání vyjádřil v témže čísle Svatopluk Homolka, jehož text byl v podstatě varováním pro kohokoliv, kdo by chtěl omezit nově vydobytou svobodu českého národa:

„Budeme stát pevně v stráži
proti všem a jako zeď,
kdo chceš na svobodu sáhnout,
svého života si hled!“

(Homolka 1926)

Podobně v roce 1933 Pavla Kříčková stavěla do kontextu touhu po míru a odhodlání bránit svobodu v básni začínající jinotajným obrazem Masaryka:

„Jede, jede na svém koni
starý bohatýr.
Kolem stojí branné voje
a on praví: Děti moje,
Bůh nám zachraň mír!“

Když však bude nutno sečí
bránit svobodu,
pak nad vlastní nebezpečí
dražší bude nám a větší
služba národu.“

(Kříčková 1933)

Na konci ještě připomíná ušlechtilost, s níž národ ctí národy jiné – ostatně chce s nimi žít v míru –, přesto ale vlastní zem bude bránit.

O tom, že se odvaha k boji týká i samotných dětí, svědčí rytmická báseň H. Sedláčka z roku 1928 úderně nazvaná *Vpřed* a doprovázená ilustrací chlapce, který drží slavnostně ozdobenou vlajku. Vlajka je tematizována ve druhé sloce, která má s tou první společné závěrečné zvolání vztahující se k chlapcovu odhodlání bránit republiku: „*Vari, její nepřítelé!*“ (Sedláček 1928). To je ve značném kontrastu s lyrickým mluvčím, který se nám představuje v prvních dvou verších: „*Já jsem české školy žáček, / třeba malý jako ptáček*“ (ibid.).

Někdy se ale otázka obrany vlasti stala ze společně vyjádřeného odhodlání vysloveně apelem, který děti upozorňoval na jejich úkol chránit vlast. Báseň z roku 1936 *Zavolej, chlapče!* od J. Prchala začíná výzvou chlapci, aby se běžel zapojit do jásotu v ulicích. Text plný radostné atmosféry se ale náhle mění v příkaz k boji:

*„Zavolej, chlapče rozníly!
Uplynou roky — za chvíli
budeš vlast před vrahy chránit.
Ozdobou její vždycky bud',
hrdinně nastav svoji hrud'
proti těm, kdož ji chtí ranit!“*

(Prchal 1936)

Ukazuje se tak, že dětský čtenář měl být intenzivně formován v budování svého vztahu k vlasti a měl být vychováván k uvědomění si vlastní role budoucího občana. Bojovné odhodlání se zároveň spojovalo s intenzivní emoční složkou svátku, jež byla postavena kromě jásotu také na vděčnosti a vědomí, že svoboda národa není samozřejmá.

Při práci s dětským čtenářem hraje důležitou roli podoba lyrického mluvčího. Část ze zkoumaných básní byla psána v er-formě. To jsou typicky texty, jejichž záměrem bylo seznámit s významem svátku skrze představení minulosti, popř. zachytit atmosféru oslav. V celkovém počtu rozhodně nejsou dominantní, navíc se v nich často např. v závěrečných slokách mění mluvnická osoba.

Nejčastější podobu hlediska představoval lyrický subjekt v první osobě množného čísla, který se vztahuje k minulosti i současnosti národa. Množné číslo naznač-

je vzájemnost a zapojení všech, včetně mladé generace, k níž a za níž lyrický subjekt promlouval. Takové texty měly čtenáři naznačovat, že je zahrnut do kontextu toho, o čem se mluví, že je příomou součástí, tedy se ho okolností svátku týkají osobně a připojuje se do společného národního vyznání (viz např. Homolka 1926).

Ještě působivější je zapojení druhé osoby jednotného čísla, tedy přímé oslovení, jehož primárním cílem bývá práce s dětským adresátem a posílení jeho vcítění do předkládaného poetického textu (viz např. Prchal 1936).

Zajímavý případ v tomto ohledu představuje báseň V. Řezáče z *Lidových novin* roku 1935, která začíná hromadným oslovením několika dětí: „*Frantíku, Toníku, Mařko, hola, / už se den probudil, už vás volá.*“ (Řezáč 1935) Následně text popisuje sváteční atmosféru a zve děti do průvodu. Poslední sloka je variací sloky první: „*Jeníku, Vašíku, Ančo, hola, / osmadvacátý říjen volá.*“ (ibid.) Využití domácké podoby běžných jmen posiluje v textu obsažené pozvání tím, že jej posouvá do osobní roviny. Ta je zároveň, jak plyne z počtu jmen, rozšířená na děti všeobecně.¹⁷

Asi nejspeciřičtější podobu hlediska nacházíme v textech, kde je vypravěčem nebo lyrickým subjektem samotné dítě. Důvodem této stylizace je přiblížení malým čtenářům. Emoce, které jsou v textu zachyceny, by dítěti měly být bližší a srozumitelnější.

Příkladem velmi dovedného využití tohoto postupu je báseň R. Těsnohlídka v *Lidových novinách* k pátému výročí republiky, jejímž lyrickým subjektem je malý chlapec, který si představuje, jaké by to asi bylo, kdyby se ocitl na oslavách v Praze a setkal se s prezidentem. Nenápadným, a přesto důležitým momentem textu je chlapcova poznámka, že by se asi styděl, a to zvláště v případě, kdyby ho ze setkání s prezidentem zmošlo dojetí:

*„Co bych říkal dál a nač,
když mám na krajíčku pláč,
víte, styděl bych se kluků [...]“*

(Těsnohlídek 1923b)

Ačkoliv chlapec ve své představě setkání nemá trému promluvit s prezidentem a nezdráhá se mu přiznat, že má slzy na krajíčku, před svými vrstevníky by to nechtěl dát najevo. Z této imaginace setkání tak vlastně

vyplývá, že důvěra k laskavosti prezidenta je mnohem hlubší než předpoklad pochopení od vrstevníků.

Vzhledem k tomu, že lyrický subjekt vyjadřuje také pocity, které v něm představa vzbuzuje, a to pocity poměrně realistické, měl text možnost korespondovat s cítěním dětského čtenáře, a tedy ho oslovit mnohem víc, než kdyby byla zvolena jiná podoba hlediska.

V některých pozdravech Masarykovi stylizovaných do dětského vyznání se dokonce pracuje i s tykáním, čímž je vytvořen dojem blízkého a důvěrného vztahu (Těsnohlídek 1923a). Prezident sám byl v básních sice představován v několika opisných podobách, popř. metaforách (Kříčková 1933 ad.), ale ve spojitosti s dětmi především jako T/tatíček, přičemž velké počáteční písmeno značí ustálenou přezdívku nebo projev úcty, zatímco písmeno malé evokuje až rodinnou blízkost.

Některé z textů byly stylizovány jako dialog. V takovém případě buď dochází k pomyslnému rozhovoru lyrického subjektu s dítětem, nebo míváme jednoznačně vymezené aktéry komunikace, jimiž jsou dítě a rodinný příslušník. Jím může být např. babička (Hemžáčková 1937) či dědeček (Mašínová 1930), čímž se nenápadně zdůrazňuje pozice staršího jako nositele moudrosti a zkušeností.¹⁸

Kompozice a jazyk

Část básní otištěných v přílohách pro děti měla jednoduchou kompozici s pravidelným schématem, kde se v rozsahu zhruba tří až čtyř slok psaných v krátkých verších se střídavým nebo sdruženým rýmem pojednávalo celé téma. Pravidelná struktura a krátký verš navozují svižnost popěvku, jež měla pravděpodobně přispět ke snadné zapamatovatelnosti. Zdaleka ne všechny texty však tuto podmínku splňují. Nacházíme básně, které pracovaly s o něco komplikovanější strukturou např. zapojením refrénu nebo zdůrazněním pointy opakováním. Kompozice textů se někdy ukazuje jako nástroj utváření důrazů a spojování významů, častěji v těch textech, které značí větší autorskou zručnost a méně schematičnosti.

Příkladem složitější kompozice může být *Písnička k 28. říjnu* J. Borotínského z roku 1926, která obsahuje čtyři dvanáctiveršové sloky, jež jsou pro lepší strukturovanost tématu rozděleny na třetiny odsazením pátého až osmého verše. Text tematicky přechází od momentu oslav přes připomenutí minulých generací až k apelu

obsahujícímu odhodlání bránit vlast. To vše je spojeno refrémem, který tvoří závěrečné čtyřverší každé sloky:

*„Tobě, slávský Bože, díky,
že ta půda náš je luh,
že jsme děti republiky,
velkých předků v nás že duch.“*

(Borotínský 1926)

Důraz na půdu a odkaz předků dává najevo, že máme co do činění s textem agrárnického periodika, a to o to víc, že se tato souvislost v básni nejen rozvíjí v jednotlivých slokách, ale také opakuje v refrénu, který slouží jako přirozený kompoziční důraz na odkazy k minulosti.

Důraz opakováním se někdy uplatňuje jako prostředek uzavření tématu, jako je tomu v básni M. Veselého *Děti republiky*. První i poslední sloka znějí zcela stejně:

*„My jsme děti volné země,
máme rádi sílu, vzlet.
Chcem, by naši republiku
obdivoval celý svět.“*

(Veselý 1933)

Text mezi nimi v dalších třech slokách rozvíjí v podstatě charakteristiku ideální podoby „dětí volné země“, které jsou hlavně odvážné a pracovité. Ačkoliv se v básni neobjevuje explicitní zmínka o výročí, její „definice ideálních obyvatel“ a vztahování se k republice zcela zapadá do kontextu svátku.

Kromě opakování celých slok najdeme i texty, které opakují pouze určitý verš představující tematický důraz. Ještě o něco vzácnější variantou je opakování s variací, které slouží k přenesení nebo rozšíření významů. Jako příklad uvedme báseň Josefa Miholy nazvanou *Deset let*. Má celkem pět slok, z nichž první čtyři shodně končí veršem „po deset let“ (Mihola 1928), který představuje časové vymezení radostných let svobody a současně vybízí k bilancujícímu ohlédnutí. Pátá sloka přináší změnu a stává se apelativním pohledem do budoucna:

*„Každý, kdos upřímným vlasti své synem,
přispěj svou vůlí, přispěj svým činem
k budoucí slávě by náš stát kvet
tisíce let.“*

(Mihola 1928)

Závěr sloky variující předchozí náznak refrénu není jen kompozičním prvkem strukturujícím báseň, ale také prostředkem důrazu plynoucího z vyznění hyperboly zasazené do nejkratšího verše sloky.

Zvýraznění pointy zasazením do závěrečného verše patřilo k obvyklejším kompozičním důrazům, které se někdy vtělily do podoby exklamace a už z povahy zvoleného prostředku představují silně emotivní závěr. Jím může být kupříkladu provolání slávy republiky (Gotvald 1929), které je svým způsobem vyjádřením vděku za dříve jmenovaná pozitiva plynoucí z existence nového státu; nebo přímo provolání konkrétního hesla, např. toho z prezidentské standarty: „*Pravda vítězí!*“ (Kubička-Týnský 1925).

Výrazně emotivní podobu takového závěru ukazuje báseň *Odkaz* Jaroslava Pecháčka, která vyšla v roce 1938 ve *Slovíčku*. Vzhledem k datu publikování se v dětských přílohách jedná o ojedinělý sváteční text. Báseň tematizuje smutek zrazené vlasti, která utrpěla ve střetu s nepřítelem, současně připomíná sílu a odhodlání českého lidu a vyslovuje naději na lepší budoucnost. Svým způsobem můžeme o tomto textu uvažovat jako o panychidě za republiku – připomíná dvacet let péče, které ukončil nepřítel, a říká, že je potřeba pečovat o to, co zbylo. Poslední verš končí slovem „*Nezapomeneme!*“ (Pecháček 1938) připojeným jako exklamace spojující v sobě smutek ze ztráty i odhodlání do budoucna. Působivost textu je posílena skutečností, že se v dramatickém kontextu politických událostí obrací na děti, které chápe jako budoucnost národa a které chce vzhledem k povaze doby zapojit do vnímání událostí.

Jazyková rovina zkoumaných textů ne zcela překvapivě tíhne k určité heslovitosti. Tu sledujeme přesně tam, kde se opakují výrazy jako svoboda, poroba, květ, srdce... Podobně mohou vzbuzovat pozornost také označení útlaku, často popisovaného jako otroctví, a utlačitelů, již bývají označovány jako tyraní a nepřátelé.

Práce s jazykem směřuje ke zdůrazňování emocí, jež se často vtělily do podoby nejrůznějších přívlastků. Např. k běžným prostředkům vyjádření slavnostního pohnutí patří slovní spojení obsahující slovo srdce a jeho přívlastek: „*upřímné*“ (Neumann 1937), „*chvějící se radostí*“ (Mihola 1928), „*srdce zlaté, láskou vzňaté*“ (Poláček 1933), popř. v množném čísle „*velká*“ a „*čistá*“ (Mašínová 1935) nebo „*naše horoucí*“ (Procházka 1933).

Podobnou kapitolu představují pojmenování samotného svátku, který se nejčastěji označuje jako den svobody: „*Velký den svobody / zrozený v jeseni*“ (Vykypělová-Rufferová 1936), nebo dokonce „*V celém roce nejkrásnější*“ (Gotvald 1929). V různých dalších variacích lze následně najít jemnější významové nuance. Např. familiárnější „*Je to svátek svoboděnky!*“ (Kubička 1935) má naznačit intimnější citovou vazbu ke svobodě. Dál se dočítáme, že se jedná o svátek národa (*K 28. říjnu děti* 1927) a památný den, „*jímž Čechů splněn dávný sen*“ (Kubička 1926). Nacházíme i označení „*slavný lidu den*“ (Sedláček 1925) a „*den útěchy / po letech pomsty a hněvu*“ (Mašínová 1930).

Uvedená pojmenování soustředila všechny okolnosti vzniku republiky do jediného momentu, který je ústředním bodem počátku nových dějin a symbolem příchodu dlouho očekávaného. Témuž odpovídá i citát zvolený jako titulky této studie: „*Slávy dni a vlasti svátku / toužený a dočkaný*“ (Procházka 1933). Není důležité, jestli očekávané lepší časy, které 28. říjen počínal, naplnily dávné touhy, nebo ne, 28. říjen je totiž v každé další oslavě bodem znovuuvědomění, že skončila léta bídy a poroby.

Částečně podobným způsobem byla zachycena také země, vlast a republika. Zde dominují metaforická označení, mezi nimiž nacházíme většinou jen nepatrné distinkce naznačující intenzitu vztahu nebo další konotace. Republika, vlast a země je tak „*naše země matička*“ (F. V. 1931), „*osvobozený domov*“ (Opočenský 1928), „*svobodná otčina*“ a popř. i „*slavná naše říše*“ (Procházka 1933). Použitá přívlastňovací zájmena dávala najevo vztah a zároveň množným číslem připomínala kolektivitu, s níž se jednotlivci spojují ve vzájemnosti oslav.

Kromě toho nacházíme pár textů, které republiku personifikují a přirovnávají k panence, tedy děvčátku, nebo k mladé dívce, která právě slaví narozeniny.¹⁹ V případě osmnáctého výročí končí jedna báseň přirovnáním republiky k matce – text je psán v du-formě, tedy se stává apostrofofou republiky vyjadřující jí vděk a blízkost (Šír 1936). Další text, který nespécifikuje narozeniny a je psaný v er-formě, republiku oslovuje až na konci, přičemž závěrečným důrazem není jen láska k vlasti, ale také oddanost projevující se v obraně a pilné práci (R. Hl. 1937).

Stejný princip se uplatňoval i v případě svobody, u níž je zajímavý také pravopis, protože se objevuje jak s malým počátečním písmenem, tak s velkým, naznačujícím

její cenu, důležitost nebo velikost. Výrazy svoboda, svoboděnka a svobodička se také stávaly součástí emotivních vyjádření, a to ve stručné podobě s připojením přívlasku, jako např. „*svobodička zlatá*“ (Kubička-Týnský 1925), nebo v rozvinutější konstrukci, např. „*svoboda nejkrasším lidstva je květem*“ (Mašínová 1930). Svoboda se objevovala jako „*slavný čas*“ (Sedlmayerová 1928), „*slovo nejsladší*“ (Řezáč 1935) nebo se psalo o potřebě „*mít svobodu, své blaho*“ (Kubička 1926). Zvláštní je, že se obvykle nevysvětlovalo, co přesně svoboda znamená.

Důležitou metaforou svobody opakující se ve svátečních básních byl let, který se spojoval s obecnějším využitím motivu vertikály. Zde se jednalo o obranné odhodlání, které představuje zvednutá korouhev (Mašínová 1935), pozvání „*vzhůru s námi*“ (Čalda 1933) nebo spojení s národní hrdostí, již představuje vlajka: „*Ten pozdrav lidu vzhůru letí / se státní vlajkou naší.*“ (Sedláček 1925)

Zvednutá hlava i v tomto případě značí hrdost, samozřejmě především hrdost národní:

„*Vzhůru dál a k slunci výše
za tou českou zástavou,
s písní naitech v dávné pýše
za otčinu předrahou.*

[...]

*Do řad, děti, hlavy vzhůru,
prapor v čelo, předků zpěv,
ať se nese ku azuru
jak ta Janů korouhev...“*

(Borotínský 1926)

Vertikála souvisí také s růstem (Procházka 1933) a silou, jež je nezbytná ke vzchuchu a vzletu (Veselý 1933). Samotný let se jako metafora svobody spojuje s nezádržitelností dobré zprávy a výzvou, jež ji má podpořit, např.: „*Leť naší drahou vlastí zvěst [...] // Leť na peruti sokolů*“ (Kubička 1932).

Zajímavou motivickou aktualizací vertikály potom znamená v roce 1937 pozvednutí hlav „*k hradčanské vlajce, která jásávala / nad hlavou tou, jež nás milovala*“ (R. N. 1937), kde se zesnulý Masaryk stal tím, kdo udává žádoucí směr.

Vyjma již uvedených přívlasků, metafor a personifikací patřily k prostředkům posilujícím emoční náboj textů

exklamace (Kubička 1937), apostrofy, např. vlajky (Spilka 1935), svobody (Kubička-Týnský, Josef 1925), republiky (R. Hl. 1937), nebo i samotného svátku (Procházka 1933), stejně jako oslovení prezidenta. V kontextu vyjadřování emocí vážících se ke svobodě, prezidentu osvoboditeli a samotné mladé republice následně nezřídka přecházela apostrofa v přání až modlitbu.

Závěrem

V několika zkoumaných dobových českých periodikách nacházíme mj. poezii, jež vznikala jako čtenářské ohlasy. Ve *Slovičku Českého slova* se objevovala rubrika „Slovičko čtenářů“, která je z hlediska našeho tématu zajímavá otiskováním slavnostní poezie, jejímiž autory byly děti. Z let 1929–1933 proto máme k dispozici soubor textů, které do určité míry dokumentují dětský pohled na sváteční poezii i samotné oslavy. Nacházíme v nich očekávatelné motivy svobody, provolávání slávy republiky, silnou tematizaci národa, vlajky a jejích barev i vyjadřování vztahu k Tatičkovi Masarykovi. Některé texty se však běžným schématům vymykají.

Např. Alena Vrbová,²⁰ žákyně II. třídy měšťanské školy ve Starém Plzenci, v básni *Náš říjen* využila kontrastní motiv podzimního počasí s detailem dokvétajících aster a barevnou symbolikou vlajky vyjádřenou metaforou květin (lilie, chrpy a máky). Na druhou stranu nechyběla zmínka o Tatičkovi a budoucnosti národa (Vrbová 1931).

Uvedme ještě báseň *Náš národ*, již napsal Miroslav Dědič, žák V. třídy obecné školy v Králově Poli. Text totiž neopakuje klišé o svobodě, ale otevírá konkrétní představu samostatnosti, která navíc zobrazuje rysy demokracie.

„*Zas stojí tady národ
jak před věky zde stál,
leč neporoučí jemu
ni císař ani král.*

*Sám sobě jenom vládne,
prost okovů a pout,
sám zákony si dává
a koná sněm a soud.“*

(Dědič 1931)

Z těchto básní sice na rozdíl od čtenářských dopisů nemůžeme vyčíst tolik o vztahu dětí k oslavám, přesto

je patrné, že dokázaly zachytit hlavní důrazy svátku. Na rozdíl od prozaických textů se méně věnují specifické barvitosti oslav a vlastnímu vztahu ke svátku, což ovšem může být způsobeno tím, jaký příklad předkládá poezie psaná dospělými.

Porovnáme-li sváteční poezii s prozaickými texty, které vycházely v týchž rubrikách a přílohách,²¹ najdeme několik rozdílů, částečně podmíněných odlišným způsobem vyjadřování poezie a prózy. V básních se malým čtenářům méně často vysvětloval podrobnější kontext před rokem 1918, jen výjimečně nalezneme tematizaci války, v podstatě chybí obraz dítěte za války. Mnohem méně se také připomínaly jednotlivé osobnosti, které se zasloužily o vznik republiky,²² stejně jako legionáři. Podobně se básně v konkrétnější podobě nevracejí ani k dějinám. Dokonce ani den převratu není popsán nijak blíže, např. se nepodařilo najít jedinou zmínku o strhávání orlů a hudbě v ulicích. Svým způsobem je ve zkoumané poezii zúžené i množství typických svátečních symbolů,²³ proto se v mnoha ohledech jeví méně propracovanou než próza.

U většiny zkoumaných textů se lze domnívat, že vznikaly bez vyšší umělecké ambice a spíše jako projev určité rutiny patřící k přípravám svátku, jak naznačují dominující schematičnost, klišé a heslovitost. Opakují očekávané, podporují dominantní významy, v jejichž zajetí se často stírá veškerá originalita. Proto mezi texty vyniká např.

Koptova báseň *O rytíři s plnovousem* (Kopta 1928), která nezvykle zapojuje epiku, texty L. Mašínové, které se pouští do složitější tematizace kontextů a nedrží se prvoplánového zjednodušování pro děti, nebo nezvyklé stylizace, jako je tomu v Kubičkově *Pohádce 28. října* (Kubička 1925b). Možná neočekávanou kvalitu nacházíme v dílech autorů, jejichž zařazení je spíše ojedinělé (Pavlíček 1928; Sládek-Zelenohorský 1926), popř. v dětských textech, jež se nebojí odvážnějšího opuštění schémat.

Hlavním úkolem sváteční poezie, zvláště lyrické, bylo působit na emoce čtenáře. Pokud byla dětská rubrika místem, kde se v kontextu svátku vytvářel a potvrzoval národotvorný mýtus postavený na komunikační paměti dospělých, představuje nezbytnou součást rekapitulace historické události především epická složka nebo soubor jiných textů, s nimiž se děti setkávaly. V rovině interpretace svátku poezii dominoval přímočarý záměr představit intenzivní emoce slavnostního veselí, soudržnosti a odpovědnosti, jež má děti vychovávat k péči o vlast.

Šablonovitost sváteční poezie sice svým způsobem narušuje zdárný účinek z unikátního estetického dojmu, což může dokládat i to, že děti samy v některých ohledech byly schopny stvořit poezii originálnější, nicméně i přesto sváteční poezie neoddelitelně souvisí s navozováním slavnostní atmosféry. I kdyby se stala v podstatě jen jednou z nezbytných svátečních rekvizit, bude podporovat vyznění slavného dne obřadem sváteční recitace.

POZNÁMKY:

1. K podobě svátku a oslav více viz kapitola Dagmar Hájkové a Miroslava Michely „Oslavy 28. října“ v kolektivní monografii *Sláva republice!* zaměřené na meziválečné oficiální svátky a oslavy (Hájková – Michela 2018). Další historické souvislosti svátku, včetně jeho rozporuplného vnímání historiky a publicisty popisuje Eva Hahnová (2018: 150–201).
2. Autoři publikace *Sláva republice!* v jejím úvodu připomínají formativní a performativní charakter svátků, přičemž jejich kalendář byl součástí symbolické roviny potvrzování nového řádu a nové identity (Hájková – Horák – Kessler – Michela 2018: 16–18).
3. Tento text vzniká ve volné návaznosti na dva předchozí. První se zabýval otázkou, jak se utvářel na stránkách nejvýraznějších prvorepublikových deníků obraz 28. října, který formuje kolektivní paměť historického momentu (viz Korábková, Kateřina. 2021. *Největší den. Konstrukce komemorace 28. října na stránkách meziválečného českého tisku*. In: Kudláč, Antonín *ed.* *Cestami Mnemosyné: paměť a identita v moderních dějinách*. Pardubice: Univerzita Pardubice. 81–117). Druhým je studie *Memory and Storytelling: The Path*

from Parental Memories to a Nation-Building Myth for Children připravovaná k tisku v roce 2024 v polském časopise *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*. V této studii je šifeji popsán a analyzován obsah svátečních příloh a rubrik pro děti.

4. Sváteční rubriky a přílohy obsahovaly různé typy textů často v závislosti na nesváteční podobě, nebo významu výročí. Řada textů se proto také ke svátku vůbec nevztahovala.
5. K podobě meziválečného českého tisku viz Bednařík – Jiráková – Köpplová 2019: 151–188.
6. Republikánská strana československého venkova a později Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.
7. Ostatní z hlavních stran politického spektra první republiky ve svých tiskových orgánech stabilní dětské přílohy nebo rubriky neměly. V *Národních listech* Československé strany národně demokratické nacházíme vánoční přílohy, v *Lidových listech* Československé strany lidové se žádný prostor věnovaný dětem nepodařilo dohledat, stejně jako v *Rudém právu* Komunistické strany Československé, které navíc vůči výročí 28. října zachovává výrazný odstup.

8. Ačkoliv *Lidové noviny* nebyly vázány na žádnou politickou stranu, jednoznačně sympatizovaly s okruhem prezidenta Masaryka, proto je nelze označovat za politicky nestranné nebo nezávislé.
9. Protože dětské přílohy obvykle vycházely v určitý den v týdnu, některá vydání se s datem svátku míjí. Zároveň v některých případech kvůli dostupnosti pramenů není zřejmé, jestli se příloha nedochovala nebo vůbec nevyšla.
10. Viz texty Zdeny Vykypělové-Rufferové v časopisech *Srdíčko. Krásné čtení pro malé* nebo *Hvězda československých paní a dívek* (*Srdíčko* 1933–1940; *Hvězda* 1929–1933).
11. Jakkoliv Sedlmajerová je dnes známa spíše jako Masarykova tajná milienka než jako spisovatelka a publicistka (viz Zídek 2017).
12. Revue *Úhor. Kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež* se tématu textů pro děti k 28. říjnu věnovala spíše nárazově. Jednak inzerovala mezi novými knihami soubory textů k oslavám a recitacím, jednak některé takové texty recenzovala, popř. nabízelá kupříkladu přehledy vhodných divadelních her k oslavám a podobně (viz např. Pospíšil 1928; Suk 1928). Postřehů k obecné úrovni takových textů najdeme poměrně málo. Např. v textu upozorňujícím na původ sokolské básně ve sbírce *Rolníčka* stojí, že „dobrých a hezkých básniček tohoto druhu je pořádku“ (V. F. S. 1928), jinde se píše v hodnocení další sbírky podotknutí o říkadlech „velice slabých“ a dětských scénách označených za „nevkus“, jakého „máme nazbyt“ (B. H. 1935).
13. K napětí mezi národním a státním svátkem viz Hájková – Michela 2018: 90–92.
14. Ukázky představují jen výseky z básní, pokud není uvedeno jinak jedná se pouze o ilustrační citaci.
15. K zapojování dětí do oslav a jejich aktivnímu vedení k projevům loajality vůči prezidentovi, které měly podobu přecházející mezi přísahou a modlitbou performativního charakteru, viz Hájková – Michela 2018: 99–101.
16. Dlužno podotknout, že zrovna tyto dvě zvolené básně klišovitou jednoduchostí rýmů, celkově nepravidelnou veršovou strukturou, jež nejeví hlubší umělecký záměr, a tradičním souborem motivů odpovídají Hanzelkovým výtkám zmíněným v úvodu textu.
17. V některých textech přestává být zcela zřejmé, kdo přesně je míněn slovem děti. Zdá se, že označení nebo oslovení „dětí“ zůstává v mnoha případech nejasně významově vymezené a může stejně tak jako mladé lidi označovat i národ nebo obecně pokračovatele. Zůstává tedy v širším sémantickém uchopení, kdy slouží jako univerzální výraz pro naznačení budoucnosti.
18. Podobně nacházíme básně, kde má vysvětlující roli maminka (Vykypělová-Rufferová 1936) nebo otec (Mašínová 1935).
19. K oslavám roku 1928 a zobrazování republiky jako mladé dívky viz Hájková – Michela 2018: 114.
20. Podle bydliště a předpokládaného věku usuzujeme, že se jedná o pozdější básničku a spisovatelku, autorku např. knížky pro děti *Maminka země* (Kunc 1946: 930–931).
21. Čerpáme ze závěrů výše zmíněných autorčiných předchozích studií.
22. K tématu sporů o to, kdo má na vzniku republiky největší zásluhu, viz Hájková – Michela 2018: 96–97.
23. Autoři úvodní kapitoly knihy *Sláva republice!* jmenují jako typické symboly lva, lipové listy, Čechii, Slováků s valaškou, slovenské hory, Husa, Komenského a legionáře. Dodávají, že svým způsobem k symbolickým postavám patřil i T. G. Masaryk (Hájková – Horák – Kessler – Michela 2018: 33–34).

PRAMENY:

1927. K 28. říjnu dětí. *Slovičko* 6, č. 43, 23. 10., nestr. 1929–1933. *Hvězda československých paní a dívek*, roč. 4–8.
1931. Děti k 28. říjnu 1931. *Slovičko* 10, č. 43, 25. 10., s. [1] 1933–1940. *Srdíčko. Krásné čtení pro malé*, roč. 2–9.
1935. Osmadvacátý říjen 1918. *Slovičko* 14, č. 43, 27. 10., s. [1].
- B. H. 1935. Veselá škola. *Úhor: kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež* 23, č. 9–10, 1. 12., s. 215.
- Bárta, Josef. 1926. [Každého roku na podzim]. *Klíčení* 5, č. 43, 24. 10., nestr.
- Borotínský, Jaroslav. 1926. Pisnička k 28. říjnu. *Dětská zahrádka* 3, č. 44, 28. 10., s. 173.
- Čalda, F. Y. 1933. Patnáct roků. *Dětská zahrádka* 10, č. 43, 27. 10., s. 169.
- Dědič, Miroslav. 1931. Náš národ. *Slovičko* 10, č. 43, 25. 10., s. [2].
- F. V. 1931. Přání nejmenších. *Příloha Lidových novin pro společnost, módu, domácnost, děti, auta, cesty, šachy a jiné věci, na které se o všedních dnech nedostane*, nečisl. 25. 10., s. 10. In *Lidové noviny* 39, č. 535, 26. 10.
- Gero. 1928. Jubilejní blahopřání. *Večerník Práva lidu* 16, č. 253, 27. 10., s. 5.
- Gotvald, Josef. 1929. Den Svobody. *Slovičko* 1, nečisl., 27. 10., s. 8.
- Hanzelka, František. 1930. Poezie 28. října. *Přítomnost* 7, č. 43, 29. 10., s. 674–675.
- Hemzáčková, Marie. 1937. K velkému dni. *Slovičko* 16, č. 42, 24. 10., s. [1].
- Homolka, Svat. 1926. 28. říjen. *Dětský svět* 2, č. 43, 24. 10., s. [4].
- Kaláb, Karel. 1930. Svátek republiky. *Příloha Lidových novin pro společnost, módu, domácnost, děti, auta, cesty, šachy a jiné věci, na které se o všedních dnech nedostane*, nečisl. 26. 10., s. 12. *Lidové noviny* 28, č. 542, 26. 10.
- Kopta, Josef. 1928. O rytíři s plnovousem. *Lidové noviny* 36, č. 548, 28. 10., s. 35.
- Kříčková, Pavla. 1933. Václavské náměstí 28. října 1933. *Lidové noviny* 41, č. 542, 28. 10., příloha, s. 20.
- Kubička, Josef. 1924. K šestému výročí naší samostatnosti. *České slovo* 16, č. 255, 28. 10., s. 12.
- Kubička, Josef. 1925a. Otcí. *Klíčení, dětská příloha Českého slova* 4, č. 44, 28. 10., s. [3].
- Kubička, Josef. 1925b. Pohádka 28. října. *Klíčení, dětská příloha Českého slova* 4, č. 44, 28. 10., s. [3].
- Kubička, Josef. 1926. [Zas památný se blíží den]. *Klíčení* 5, č. 43, 24. 10., nestr.
- Kubička, Josef. 1932. K 28. říjnu. *Dětská zahrádka* 9, č. 44, 28. 10., s. 173.
- Kubička, Josef. 1933. V pondělí ráno. *Dětská zahrádka* 10, č. 43, 27. 10., s. 170–171.
- Kubička, Josef. 1935. Den radosti. *Dětská zahrádka* 11, č. 43, 24. 10., s. [1].
- Kubička, Josef. 1937. K 28. říjnu. *Dětská zahrádka* 13, č. 43, 30. 10., s. [1].
- Kubička-Týnský, Josef. 1925. Ku dni svobody. *Dětská zahrádka* 2, č. 43, 23. 10., s. [169].

- Mašínová, Leontina. 1930. První den volnosti. *Dětská zahrádka* 7, č. 43, 24. 10., s. 169.
- Mašínová, Leontina. 1935. To byla láska... *Dětská zahrádka* 11, č. 43, 24. 10., s. [1].
- Mihola, Josef. 1928. Deset let. *Lidové noviny* 36, č. 548, 28. 10., s. 34.
- Neumann, Stanislav K. 1937. Přísaha. *Haló, děti!* 1, nečísl, 24. 10., nestr.
- Opočenský, Gustav R. 1928. Píseň osmadvacátého října. *Večerník Práva lidu* 16, č. 253, 27. 10., s. 5.
- Pavlíček, Antonín. 1928. Den svobody. *Dětská zahrádka* 5, č. 43, 27. 10., s. [169].
- Pecháček, Jaroslav. 1938. Odkaz. *Slovičko* 17, č. 43, 23. 10., s. [1].
- Poláček, Václav. 1933. K svátku. *Slovičko* 12, č. 44, 28. 10., s. [2].
- Pospíšil, Otokar. 1928. Dětské jeviště a jubilejní oslavy. *Úhor. Kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež* 16, č. 7, 25. 9., s. 116–120.
- Prchal, Josef. 1930. Naše republika. *Dětská zahrádka* 7, č. 43, 25. 10., s. 171.
- Prchal, Josef. 1936. Zavolej, chlapče! (K 28. říjnu). *Dětská zahrádka* 12, č. 43, 27. 10., s. [3].
- Procházka, František Serafínský. 1933. 28. říjen. *Právo lidu* 42, č. 253, 28. 10., s. 18.
- R. Hl. 1937. Naše republika. *Dětská zahrádka* 13, č. 43, 30. 10., s. [1].
- R. N. 1937. 28. říjen 1937. *Haló, děti!* 1, nečísl, 24. 10., nestr.
- Řezáč, Václav. 1935. 28. říjen. *Lidové noviny* 43, č. 539, 27. 10., s. 14.
- Sedláček, Hanuš. 1925. Den svobody. *Dětský svět* 1, 1925, č. 26, 26. 10, s. [1].
- Sedláček, Hanuš. 1928. Vpřed. *Večerník Práva lidu* 16, č. 253, 27. 10., s. 5.
- Sedlmayerová, Oldra. 1928. Pozdrav dětí k 28. říjnu. *Lidové noviny* 36, č. 548, 28. 10., s. [33].
- Sládek-Zelenohorský, Josef. 1926. K 28. říjnu. *Dětský svět* 2, č. 43, 24. 10., s. [1].
- Spilka, Josef. 1935. Státní vlajka. *Slovičko* 14, č. 43, 27. 10., s. 3.
- Suk, V. F. 1928. Publikace k 28. říjnu. *Úhor. Kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež* 16, č. 7, 25. 9., s. 120–121.
- Šír K. 1936. Osmnáctiletá republika. *Lidové noviny dětem* 1, č. 39, 25. 10., s. 153.
- Šír, K. 1937. 28. říjen 1937. *Lidové noviny dětem* 2, č. 43, 24. 10., s. [165].
- Těsnohlídek, Rudolf. 1923a. Dva dětské pozdravy. Dívčí. *Lidové noviny* 31, č. 541, 28. 10., s. 17.
- Těsnohlídek, Rudolf. 1923b. Dva dětské pozdravy. Chlapců. *Lidové noviny* 31, č. 541, 28. 10., s. 17.
- V. F. S. 1928. Rolnička. *Úhor: kritický měsíčník věnovaný literatuře pro mládež* 16, č. 4–5, 28. 4., s. 77.
- Veselý, Miloš. 1933. Děti republiky. *Slovičko* 12, č. 44, 28. 10, s. 3.
- Veselý, Miloš. 1934. 28. říjen. *Právo lidu* 43, č. 253, 28. 10., nestr.
- Veselý, Miloš. 1934. Dnes je nám hej! *Slovičko* 13, č. 43, 28. 10., s. 3.
- Vrbová, Alena. 1931. Náš říjen. *Slovičko* 10, č. 43, 25. 10., s. [2]
- Vykypělová-Rufferová, Zdena. 1936. Velký den svobody. *Slovičko* 15, č. 43, 25. 10., s. [1].

LITERATURA:

- „Josef Kubička.“ *Databáze Národní knihovny ČR* [online] [cit. 30. 5. 2024]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000019367&local_base=AUT>.
- Assmann, Jan. 2001 (1992). *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.
- Bednařík, Petr – Jirák, Jan – Köpplová, Barbara. 2019. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Druhé, upravené a doplněné vydání. Praha: Grada. 151–188.
- Hahnová, Eva. 2018. Československo z různých perspektiv. In: Hahnová, Eva. *Češi o Čechách*. Praha: Academia. 150–201.
- Hájková, Dagmar – Michela, Miroslav. 2018. Oslavy 28. října. In: Hájková, Dagmar (ed.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia. 75–135.
- Hájková, Dagmar – Horák, Pavel – Kessler, Vojtěch – Michela, Miroslav. 2018. Úvod. In: Hájková, Dagmar (ed.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia. 13–44.
- Halbwachs, Maurice. 2009 (1950). *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Husová, Marcela – Pešat, Zdeněk. 2008. Hanuš Sedláček. In: Opelík, Jiří – Forst, Vladimír – Merhaut, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, sv. 4, část 1. Praha: Academia. 51–53.
- Jindra, Vladislav. 2008. Novoborská učitelka a básnířka, Marie Hemzáčková... *Novoborský měsíčník* 6 (10): 22. Dostupné z: <https://novy-bor.cz/assets/File.ashx?id_org=10715&id_dokumenty=1123> [cit. 30. 5. 2024].
- Kunc, Jaroslav. 1946. *Slovník soudobých českých spisovatelů. Krásné písemnictví v letech 1918–1945*, sv. 2. Praha: Orbis.
- Mazáčová, Stanislava. 1989. „Leontina Mašínová.“ *Slovník české literatury po roce 1945* [online] [cit. 30. 5. 2024]. Dostupné z: <<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=806>>.
- Mazáčová, Stanislava. 2000. Josef Prchal. In: Opelík, Jiří – Forst, Vladimír – Merhaut, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, sv. 3, část 2. Praha: Academia. 1083–1084.
- Merhaut, Luboš. 2000. Gustav Roger Opočenský. In: Opelík, Jiří – Forst, Vladimír – Merhaut, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, sv. 3, část 1. Praha: Academia. 679–681.
- Pelikánová, Jitka. 2008. Jaroslav Zyka Borotínský. In: Opelík, Jiří – Forst, Vladimír – Merhaut, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, sv. 4, část 2. Praha: Academia. 1803.
- Tomeš, Josef. 2019. Hanzelka František. In: Makariusová, Marie (ed.). *Biografický slovník českých zemí*. Han-Hau. Praha: Academia. 225.
- Zídek, Petr. 2017. *Utajená láska prezidenta Masaryka. Oldra Sedlmayerová*. Praha: Universum.